

УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК УМОВИ ДІЄВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Качула Світлана Валентинівна
кандидат економічних наук, доцент
Університет митної справи та фінансів
вул. Володимира Вернадського, 2/4, Дніпро, 49000, Україна
e-mail: s.kachula@ukr.net
ORCID ID: 0000-0003-2540-862X

У статті розкрито сутність інституційного середовища та узагальнено наукові підходи щодо його визначення. Показано, що динамічний розвиток усіх сфер життєдіяльності суспільства потребує врахування стану інституційного середовища країни у процесі реалізації державної фінансової політики. Окреслено соціальні, економічні та політичні інститути. Виокремлено вагомі складові інституційного середовища, що формують його сегменти у контексті впливу на соціальні процеси у суспільстві.

Показано, що в Україні поряд із нестабільністю економічної динаміки, високим борговим навантаженням, зростанням відкритості економіки та поглибленням процесів інтегрування у систему міжнародних економічних відносин відбувається загострення соціальних проблем та підвищується ймовірність настання соціальних ризиків, що проявляється в існуванні низки соціальних дисбалансів.

Визначено інституційні аспекти вагової складової державної фінансової політики – бюджетно-податкової політики, яка в умовах нестабільності більш дієво впливає на соціальні процеси, зокрема, в аспекті нейтралізації ризиків соціальної нестабільності. Показано, що в умовах слабкого інституційного середовища існує ризик збільшення неефективних витрат бюджетних коштів у зв'язку з реалізацією соціальної функції держави, зокрема витрат соціального спрямування. Причому, за цих умов усе більші обсяги фінансування спричиняють до все більш неефективних витрат, що спричинено існуванням дисфункцій інституційного середовища.

Серед вагомих дисфункцій інституційного середовища у аспекті їх впливу на формування і реалізацію державної фінансової політики соціального розвитку суспільства звернена увага на існування в Україні боргової пастки та пастки «порочного кола бідності». Показано, що в країні проводяться реформи та здійснюються заходи із удосконалення інституційного середовища, у тому числі з метою виходу із цих пасток. Однак окремі заходи все ще носять несистемний, послідовний, ситуативний характер. Обґрунтовано, що державна фінансова політика здатна впливати на удосконалення формальної складової інституційного середовища суспільства, що сприятиме підвищенню її дієвості за умови реалізації певних координаційних заходів. Водночас, потреба у підвищенні якості інституційного середовища актуалізує зосередження на його неформальній складовій, яка на сьогодні практично залишається поза увагою.

Узагальнено методи удосконалення інституційного середовища та окреслено можливості реалізації окремих з них в Україні. Зроблено висновок, що удосконалення інституційного середовища реалізації соціальної функції держави в Україні має здійснюватися переважно шляхом модернізації, а не інституційного проектування, адже в умовах уповільненої економічної динаміки такий підхід не спричинить до значного зростання трансакційних витрат.

Ключові слова: державна фінансова політика, соціальний розвиток, бюджетна політика, інституційне середовище, інституційне проектування, модернізація.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЙ СРЕДЫ КАК УСЛОВИЯ ДЕЙСТВЕННОСТИ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ФИНАНСОВОЙ ПОЛИТИКИ СОЦИАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ В УКРАИНЕ

Качула Светлана Валентиновна
кандидат экономических наук, доцент
Университет таможенного дела и финансов
ул. Владимира Вернадского, 2/4, Днепр, 49000, Украина
e-mail: s.kachula@ukr.net
ORCID ID: 0000-0003-2540-862X

В статье раскрыта сущность институциональной среды и обобщены научные подходы к ее определению. Показано, что динамичное развитие всех сфер жизнедеятельности общества требует учета состояния институциональной среды страны в процессе реализации государственной финансовой политики. Определены социальные, экономические и политические институты. Выделены важные составляющие институциональной среды, формирующие его сегменты в контексте влияния на социальные процессы в обществе.

Показано, что в Украине наряду с нестабильностью экономической динамики, высокой долговой нагрузкой, ростом открытости экономики и углублением процессов интеграции в систему международных экономических отношений происходит обострение социальных проблем и повышается вероятность реализации социальных рисков, что проявляется в существовании ряда социальных дисбалансов.

Определены институциональные аспекты весомой составляющей государственной финансовой политики – бюджетно-налоговой политики, которая в условиях нестабильности более действенно влияет на социальные процессы, в частности, в аспекте нейтрализации рисков социальной нестабильности. Показано, что в условиях слабой институциональной среды существует риск увеличения неэффективных расходов бюджетных средств в связи с реализацией социальной функции государства, в частности расходов социальной направленности. Причем, в этих условиях все большие объемы финансирования повлекут все более неэффективные расходы, что вызвано существованием дисфункций институциональной среды.

Среди весомых дисфункций институциональной среды в аспекте их влияния на формирование и реализацию государственной финансовой политики социального развития общества обращено внимание на существование в Украине долговой ловушки и ловушки «порочного круга бедности». Показано, что в стране проводятся реформы и осуществляются мероприятия по усовершенствованию институциональной среды, в том числе с целью выхода из этих ловушек. Однако отдельные мероприятия все еще носят несистемный, последовательный, ситуативный характер. Обосновано, что государственная финансовая политика способна влиять на совершенствование формальной составляющей институциональной среды общества, что будет способствовать повышению ее действенности при реализации определенных координационных мероприятий. В то же время, потребность в повышении качества институциональной среды актуализирует сосредоточение внимания на ее неформальной составляющей, которая сегодня практически остается без внимания.

Обобщены методы совершенствования институциональной среды и обозначены возможности реализации отдельных из них в Украине. Сделан вывод, что усовершенствование институциональной среды реализации социальной функции государства в Украине должно осуществляться преимущественно путем модернизации, а не институционального проектирования, ведь в условиях замедленной экономической динамики такой подход не приведет к значительному росту трансакционных издержек.

Ключевые слова: государственная финансовая политика, социальное развитие, бюджетная политика, институциональная среда, институциональное проектирование, модернизация.

IMPROVEMENT OF THE INSTITUTIONAL ENVIRONMENT AS THE CONDITIONS OF THE EFFECTIVENESS OF THE STATE FINANCIAL POLICY OF SOCIAL DEVELOPMENT IN UKRAINE

Svitlana Kachula

PhD (Economics), Associate Professor

University of Customs and Finance

24, Volodymyr Vernadskij str., Dnipro, 49000, Ukraine

e-mail: s.kachula@ukr.net

ORCID ID: 0000-0003-2540-862X

The article reveals the essence of the institutional environment and generalizes the scientific approaches to its definition. It is shown that the dynamic development of all spheres of society's life needs to take into account the state of the country institutional environment in the process of the state financial policy implementation. The social, economic and political institutions are outlined. Significant components of the institutional environment that form its segments in the context of influence on social processes in society are singled out.

It is shown that in Ukraine, along with the instability of economic dynamics, high debt burden, increased openness of the economy and deepening of the processes of integration into the system of international economic relations, there is an aggravation of social problems and the probability of occurrence of social risks increases, which manifests itself in the existence of a number of social imbalances. The institutional aspects of the important components of the state financial policy – the fiscal policy, which in the conditions of instability has more effective influence on social processes, in particular, in the aspect of neutralization of social instability risks, are determined. It was shown that in the conditions of a weak institutional environment there is a risk of increasing inefficient budget expenditures in connection with the implementation of the social function of the state, in particular, expenditures of social orientation. Moreover, under these conditions, increasing levels of funding will lead to increasingly inefficient spending, caused by the existence of institutional dysfunctions.

Among the major dysfunctions of the institutional environment in the aspect of their influence on the formation and implementation of the state financial policy of social development of the society attention was drawn to the existence of a debt trap in Ukraine and the trap of «the vicious circle of poverty». It is shown that reforms are being carried out in the country and measures are taken to improve the institutional environment, including in order to eliminate these traps. However, some measures are still non-systematic, consistent, situational in nature. It is substantiated that the state financial policy can influence the improvement of the formal component of the institutional environment of the society, which will increase its effectiveness, provided that certain coordination measures are

implemented. At the same time, the need to improve the quality of the institutional environment focuses on its informal component, which today remains virtually oblivious.

The methods of the institutional environment improving are generalized and the possibilities of realization of some of them in Ukraine are outlined. It is concluded that the improvement of the institutional environment for the implementation of the social function of the state in Ukraine should be carried out mainly through modernization, rather than institutional design, since under the conditions of slow economic dynamics such an approach will not lead to a significant increase in transaction costs.

Key words: State Financial Policy, Social Development, Budget Policy, Institutional Environment, Institutional Design, Modernization.

Постановка проблеми. Посилення євроінтеграції та прагнення досягнення європейських стандартів рівня життя населення в Україні потребують проведення дієвої державної фінансової політики. Необхідною умовою підвищення дієвості реалізації державної фінансової політики у аспекті впливу на соціальний розвиток суспільства є якість інституційного середовища. У свою чергу, державна фінансова політика впливає на формування інститутів суспільства та механізмів їх дотримання соціумом. На фоні дефіциту фінансових ресурсів в країні поряд із високим борговим навантаженням, зростанням відкритості економіки та поглибленням процесів інтегрування у систему міжнародних економічних відносин відбувається загострення соціальних проблем та підвищується ймовірність настання соціальних ризиків. Ці процеси супроводжуються зростанням потреби у фінансуванні безпечної життєдіяльності українського суспільства на тлі слабого економічного відновлення, низької інноваційної активності, структурної деформованості економіки та значною мірою спричинені слабкістю і неефективністю інституційного середовища, що актуалізує пошук шляхів його удосконалення для належного виконання державою соціальної функції завдяки посиленню дієвості реалізації фінансової політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічне підґрунтя дослідження інституцій, інститутів, інституційного середовища сформулювали О. Уільямсон [1], Л. Девіс (L. Davis) і Д. Норт (D. North) [2]; явища його дисфункціональності та нестабільності досліджували А. Фатас (A. Fatas) та І. Міхов (I. Mihov) [3], І. Полтерович [4], Р. Нуреєв і Ю. Латов [5], О. Сухарєв [6]; інституційні чинники соціальної нерівності у суспільстві – Д. Асеомглу, Д. Робінсон [7], Д. Асеомглу, С. Джонсон, Д. Робінсон [8], Д. Соскице (D. Soskice) та Т. Іверсен (T. Iversen) [9]; домінянти інституційної модернізації фінансової системи України визначають А. Мазаракі і С. Волосович [10]; стан та проблеми розвитку інституційного середовища в умовах економічних перетворень, інституційне середовище функціонування бюджетної системи, формування і реалізації бюджетної політики та бюджетної стратегії характеризують І. Я. Чугунов [11], Л. В. Лисяк [12], В. Д. Макогон [13], П. М. Леоненко, Є. Ю. Кузькін, Я. В. Юхименко [14]. Водночас, динамізм та нестабільність соціальних, економічних, політичних та інших чинників та їх вплив на соціально-економічні процеси потребує подальшого вивчення національного інституційного середовища у аспекті можливостей його трансформації та адаптації до викликів сучасності з метою посилення дієвості державної фінансової політики соціального розвитку.

Метою статті є визначення проблем розвитку сучасного стану інституційного середовища України та напрямів його удосконалення як умови підвищення ефективності і дієвості державної фінансової політики соціального розвитку.

Матеріали та методи. Теоретичною та методологічною основою дослідження є наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених з проблеми, що розглядається. Її багатоаспектний характер обумовив застосування сукупності методів і підходів, що дозволило реалізувати концептуальну єдність дослідження, зокрема діалектичний, системний та структурний підходи, методи аналізу і синтезу, порівняння, узагальнення, наукового абстрагування.

Основні результати дослідження. За висловленням відомого вченого Д. Норта, «для ідеальної політики макроекономічного регулювання потрібен підхід, що об'єднує економічну діяльність на мікрорівні із стимулами на макrorівні, створеними інституційною основою» [15, с. 144]. В. Кредісов стверджує, що інституційне середовище має вирішальне значення для вибору цілей, ідеологій, правил гри, шляхів, моделей, етапів, механізмів соціальних перетворень суспільної системи [16, с. 46]. Тому досягнення довгострокових цілей розвитку України у аспекті соціального розвитку знаходиться в залежності від урахування в державній фінансовій політиці тенденцій сформованого інституційного середовища суспільства та можливостей його удосконалення.

Досліджуючи сутність та складові інституційного середовища, автори публікацій по різному підходили до його визначення, що узагальнено у табл. 1.

Представлені у табл. 1 визначення відображають різні аспекти розуміння інституційного середовища. Водночас, практично всі дослідники відзначають притаманну інституційному середовищу особливість – наявність сукупності формальних і неформальних правил, які координують економічну діяльність суб'єктів, а також забезпечують їх дотримання через відповідні структури, механізми і стимули. Інституційне середовище, як сукупність фундаментальних політичних правових, соціальних та економічних правил, визначає рамки людської поведінки, у межах яких здійснюється фінансово-економічна діяльність, та виступає важливим елементом концепції модернізації вітчизняного фінансового (бюджетного, податкового, монетарного та ін.) простору та фінансових (бюджетних, податкових, грошово-кредитних та і.) механізмів впливу на соціально-економічні процеси у суспільстві. У бюджетно-податковій сфері це правила, які забезпечують формалізацію (стандартизацію) рішень і обмежень вибору державних одиниць при використанні бюджетних коштів (розмежування повноважень у витратах і податкових надходженнях, регламентація бюджетного процесу та ін.). До економічних правил у бюджетній і податковій сфері можна віднести різні пільги, заборони, законодавчо встановлені терміни сплати податків, правила фінансування, кредитування, організацію бюджетного процесу тощо [23]. Інституційне середовище в кожній країні формується під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників.

Таблиця 1 – Наукові підходи до визначення сутності інституційного середовища

Автор	Визначення
О. Уільямсон [1]	Інституційне середовище – 1) це правила гри, що визначають контекст, в якому відбувається економічна діяльність; 2) це основні політичні, соціальні та правові норми, які є базою для виробництва, обміну і споживання.
Д. Норт, Л. Девіс [2, с. 133]	Інституційне середовище – сукупність фундаментальних, політичних, соціальних і юридичних правил, які регулюють сферу економічної діяльності.
І. Бродська [17]	Інституційне середовище – це сукупність функціонуючих інститутів – економічних (власність, ціноутворення, конкуренція); інститутів соціального оточення (особливості взаємодії влади і суспільства, начальника і підлеглого, ставлення до праці, особливості управління, неформальних відносин т.д.) і духовного оточення (особливості національного характеру, моральність, духовність, патріотизм і т.д.).
І. Колесніченко [18, с. 16]	Інституціональне середовище – це сукупність базових соціальних, політичних, юридичних та економічних правил, що визначають рамки поведінки людей. Складовими інституціонального середовища виступають: правила соціального життя суспільства, функціонування його політичної сфери, базові правові норми – Конституція, конституційні та інші закони тощо.
І. Манцуров [19, с. 26]	Сукупність різнорівневих інститутів, що розглядається як інституційна матриця формальних правил і неформальних обмежень.
М. Дерябіна [20, с. 108]	Формальні норми і правила, які утворюють правову і регулятивну інфраструктуру і формують відповідну структурну ієрархію.
В. Макогон [21]	Інституційне середовище формування та реалізації бюджетної політики є комплексом взаємопов'язаних та взаємодіючих формальних і неформальних інститутів, інституціональних правил, угод та стандартів, механізмів фінансового контролю за їх дотриманням, що впливає на стійкість і результати макроекономічного розвитку країни.
Ж. Шевчук, Н. Сидорчук [22, с. 142]	Інституціональне середовище – це сукупність найважливіших фундаментальних соціальних, правових, політичних, економічних, морально-етичних, культурних правил і норм, що визначають поведінку та взаємовідносини у суспільстві, у тому числі між суб'єктами господарювання і державою, і повинні бути спрямовані на підвищення ефективності економіки та якості життя населення

У системі інститутів дослідники виокремлюють переважно економічні та політичні інститути, акцентуючи увагу на їх тісному взаємозв'язку та взаємообумовленості. Економічні інститути є надзвичайно важливими, адже визначають стимули і обмеження для економічних суб'єктів, а також результати функціонування економіки, розподілу і перерозподілу ресурсів, тобто визначають, чи в інтересах всіх членів суспільства здійснюється створений у суспільстві продукт, чи в інтересах окремих груп. Не менш важливими є політичні інститути, існування яких дозволяє контролювати владу за умови переважання розвитку демократичних інститутів, існування впливових профспілкових об'єднань, отже можливостей більш справедливого перерозподілу суспільного продукту [9]. Водночас, у світлі реалізації Україною цілей сталого суспільного розвитку до 2030 р. та актуалізації соціальної спрямованості державної фінансової політики, ретельної уваги потребують і соціальні інститути, які дозволяють зрозуміти обмеження, відповідно до яких інститути імплементуються

в простір соціальних дій і відносин. На основі цього для посилення дієвості державної фінансової політики можливо запропонувати заходи, здатні трансформувати поведінку людей у необхідному напрямі, тобто дотримання встановлених правил, що втілюється у фінансовій дисципліні та дозволяє проводити єдину політику у сфері фінансів, захистити економічні інтереси суспільства та кожного індивіда.

Домінуюча роль у формуванні інституційного середовища суспільства належить державі. Держава, як інститут влади, маючи у своєму розпорядженні різноманітні інструменти впливу на соціально-економічні відносини у суспільстві, формує формальні інституційні обмеження (рамки поведінки) у суспільстві, які регламентують соціальні аспекти економічної діяльності в умовах ринкової економіки (законодавство про працю, соціальне забезпечення, охорону праці та техніку безпеки, освіту, охорону здоров'я, розвиток фізичної культури та спорту, культури тощо). Держава формує і реалізує бюджетну, податкову, грошово-кредитну, соціальну, інвестиційну, інноваційну та інші види політик. У її компетенціях – виробництво благ колективного використання (об'єктів соціальної інфраструктури), реалізація політики справедливого перерозподілу доходів у суспільстві. А. Чухно доводив, що держава в умовах посткризового розвитку набуває нових властивостей, серед яких необхідно виділити наступну – держава як інститут, що сприяє розв'язанню глобальних проблем, які неможна вирішити без участі держави, міжнародних змін і наддержавних інститутів, а також інститутів громадянського суспільства, крім того, активне сприяння розв'язанню складних глобальних проблем суспільства є найважливішою функцією держави в умовах розвитку постіндустріальної економіки [24, с. 625].

Рівень та якість розвитку інституційного середовища суспільства в цілому визначається ефективністю суспільних інститутів, насамперед, базисних: влади, власності, права, праці, управління, а також якості державного менеджменту (у його конкретному функціональному прояві – бюджетного, податкового та ін.). Сучасні дослідження доводять, що значення якісного/зрілого інституційного середовища має підсилюватися іншими механізмами, які би дозволили компенсувати розриви в продуктивності факторів та збільшенні доходів, зниженні ризиків суспільного розвитку довгостроковому періоді. Досвід зарубіжних країн щодо проведення контрциклічної стабілізаційної фінансової політики свідчить, що більш успішно її заходи реалізувалися у країнах з більш зрілим/якісним інституційним середовищем. При цьому фіскальні правила обмежували адаптивні механізми стабілізаційної державної фінансової політики. М. Алле також підкреслює, що роль інституційної складової серед сукупності інших факторів, які впливають на соціально-економічний розвиток, є вагомою. Наявність дисбалансів у системі соціально-економічного розвитку вчений вважав наслідком недосконалості інституційного середовища, що сформувалося у суспільстві [25, с. 41].

Серед таких дисбалансів в Україні, які суттєво впливають на соціальні процеси, загострюючи соціальні проблеми та підвищуючи ймовірність настання соціальних ризиків, та відповідно потребують коригування шляхом чіткого дотримання правил та використання інструментарію реалізації державної фінансової політики, слід виділити такі: у сфері оплати праці (між продуктивністю праці та заробітною платою), у сфері соціального захисту (між встановленим законодавчо прожитковим мінімумом, розміром соціальних стандартів і гарантій і реальною можливістю забезпечення життєвих потреб індивіда), у сфері надання соціальних послуг (між кількістю і якістю соціальних послуг), у сфері соціальної інфраструктури (між станом соціальної інфраструктури та інвестиціями у її оновлення), у сфері пенсійного забезпечення (між потребами у пенсійному забезпеченні та фінансовими можливостями пенсійної та бюджетної систем), у сфері зайнятості (між попитом і пропозицією на ринку праці, наявністю привабливих місць працевлаштування) та інші. Проявом окреслених дисбалансів є високий рівень безробіття, особливо серед молоді, зростання нелегальної/неофіційної/неповної зайнятості, низький рівень оплати праці, низький рівень пенсійного забезпечення, соціального забезпечення, трудова міграція за межі країни, ухилення від оподаткування та багато інших. Кожна група дисбалансів є не відокремленою від загальносуспільних проблем розвитку, вони тісно пов'язані між собою та потребують системного підходу до їх подолання. Дисбаланси значною мірою є наслідком дії неефективних інститутів, отже вирішення проблем значною мірою пов'язане із станом інституційного середовища і знаходиться у площині його удосконалення. На усунення окреслених дисбалансів спрямовані реформи у сфері державних фінансів, оподаткування, міжбюджетних відносин, пенсійній системі, медичній та освітній галузях та інші, які активно реалізуються останніми роками України. Водночас, в умовах слабкого інституційного середовища існує ризик збільшення неефективних видатків бюджетних коштів у зв'язку з розширенням соціальної функції держави, зокрема видатків соціального спрямування. Причому, за цих умов усе більш обсяги фінансування призводять до все більш

неефективних видатків, що спричинено існуванням дисфункцій інституційного середовища.

Ш. Бланкарт [26, с. 26] визначав фінансову політику як правила прийняття рішень продуктивною державою і підкреслював, що обсяг державної діяльності залежить від правил прийняття рішень. Досконалість інституційного середовища державної фінансової політики соціального розвитку визначається відповідністю існуючих фінансових інститутів, її складових стану та умовам розвитку економіки і соціальної сфери. Розвиток кожної складової визначається станом фінансових інститутів, максимально можливою несуперечливістю норм фінансового законодавства, дієвістю інституту державного фінансового контролю. Важливим є досягнення відповідності фінансово-монетарних механізмів, інструментів, важелів і інституційного середовища, що сприяють реалізації цієї політики. У зв'язку з цим А. Даниленко підкреслює, «державна фінансова політика – сукупність цілеспрямованих державних заходів щодо формування і ефективного використання фінансових ресурсів країни, які включають в себе ресурси її окремих регіонів, секторів економіки, підприємств і домогосподарств для забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку країни на основі використання відповідних фінансово-монетарних важелів і інституційного середовища, що сприяють реалізації цієї політики» [27].

Складовими інституційного середовища державної фінансової політики соціального розвитку є формальні інститути державної фінансової політики соціального розвитку, зокрема бюджетна система, податкова система, пенсійна система, грошово-кредитна система, валютна система та інші, які впродовж років незалежності знаходяться у процесі постійного реформування та удосконалення.

Існуючі у суспільстві інститути бюджетної політики пов'язані з рухом бюджетних коштів та забезпечують цей рух у відповідності з чітко визначеними правилами. Виконання правил забезпечується існуванням людей певної спеціалізації щодо здійснення функції примусу до виконання правил, що є ознакою поділу правил на формальні і неформальні. Інститути бюджетної політики є економічними інститутами, які мають складну внутрішню структуру формальних і неформальних норм, правил, стереотипів поведінки, причому еволюція цих інститутів тісно пов'язана з розвитком інститутів власності, держави, влади і є невід'ємною складовою еволюції загального інституційного середовища суспільства [12]. Організації відображають повністю сформовані колективні ієрархічні сукупності конкретних правил. Індивідуальна і колективна поведінка розуміється як практика взаємодії, яка здійснюється всередині чи за межами організації. Організації відіграють вагомий роль в інституційних змінах, формуючи напрями інституційних змін. Організація включає ті механізми відбору і нагромадження інформації, які дозволяють їй успішно функціонувати. Якщо в інституційній матриці суспільства закладені стимули кримінальної поведінки, тіньової діяльності, то організація буде вкладати кошти у ці об'єкти і моделі поведінки, які допомагають їй досягти досконалості в корумпованій економіці. У цьому випадку першочерговими стають не інтереси підвищення ефективності суспільного розвитку, а інтереси утриматися у тих коаліціях, які дозволяють знаходитися при владі і отримувати дохід від встановленого виду діяльності і контролює його центрами влади. Саме така система діє у більшості постсоціалістичних країн.

У відповідності з методологічним підходом інституціоналізму, зміни зовнішнього середовища організації відображаються на її внутрішній структурі і відповідній ефективності її діяльності [28]. При цьому сама організація впливає на формування нового соціокультурного середовища у своїй сфері діяльності. У зв'язку з цим важливим для удосконалення національного інституційного середовища є усунення сформованих фундаментальних дисфункцій державного управління та їх причин (недосконалість механізмів визначення національних інтересів, цілепокладання, програмування, прийняття і виконання рішень, стратегічного планування, прогнозування, управління проектами і програмами, професійної підготовки кадрів і тощо). Це спричинить за собою зміну логіки формування та прийняття економічних рішень: відповідно до стратегічних цілей і пріоритетів державної фінансової політики повинні ставитися відповідні завдання фінансовій та монетарній владі та іншим органам державного управління.

В. Макогон визначає, що інституційне середовище формування та реалізації бюджетної політики формується під впливом двох інститутів системи бюджетного права: 1) інститут бюджетного устрою виступає сукупністю бюджетно-правових норм, що регулюють суспільні відносини щодо організації і побудови бюджетної системи, формування структури бюджетів та регулювання міжбюджетних відносин у межах бюджетної системи; 2) інститут бюджетного процесу виступає сукупністю бюджетно-правових норм, які регулюють суспільні відносини щодо складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, контролю за їх виконанням, розглядом звітів про виконання бюджетів [29]. Слід зазначити, що як загальні норми, які регламентують правила

формування, затвердження і виконання державного і місцевих бюджетів, так і спеціальні, що стосуються окремих аспектів бюджетної системи, окреслюються у Бюджетному кодексі України. Бюджетним кодексом України регулюються суспільні відносини щодо складання, розгляду, затвердження і схвалення звітів про їх виконання, а також контролю за виконанням державного та місцевих бюджетів.

Якісне інституційне середовище, зокрема, нормативно-правова база, змістом та обґрунтованістю бюджетних прогнозів, повнотою оцінки ризиків і загроз автономії та стійкості бюджетних установ, наявності передбачуваних, формалізованих та прозорих механізмів корекції державної фінансової політики в разі суттєвих змін соціально-економічної ситуації. Перспективне бюджетне планування та прогнозування є необхідною умовою для реалізації бюджетного регулювання у сфері бюджетних видатків та міжбюджетних відносин, підвищення рівня ефективності управління публічними фінансами за умов переходу до програмно-цільового методу. Наявність перспективних бюджетних прогнозів та планів створює базові умови для прийняття обґрунтованих рішень щодо збалансування доходів і видатків бюджетів, мінімізації ризиків їх невиконання. Середньострокове бюджетне планування та прогнозування передбачає розроблення річного плану доходів і видатків показників та прогнозу основних бюджетних показників на наступні за плановим два роки. Розширення прогностичних горизонтів дозволяє реалізувати задачу бюджетного регулювання – досягнення стійкого зростання добробуту на основі оптимального перерозподілу суспільного продукту через систему публічних фінансів [30].

Необхідний рівень доходів бюджетів досягається за ефективного функціонування інституту податкової політики, адже біля 85 % доходів бюджетів складають податкові надходження. Це найвагомійша складова бюджетної політики формується в Україні на підставі положень Податкового кодексу (ПКУ). ПКУ, як формальний інститут податкової політики, є підґрунтям проведення скоординованих заходів щодо забезпечення запланованого рівня надходжень до бюджетів, відображає модель податкової політики.

Швидкі темпи соціально-політичних та економічних перетворень супроводжуються низкою проблем, вирішення яких потребує використання інструментарію державної фінансової політики, вдосконалення формальних інститутів з метою перегляду і коригування поставлених державою та суспільством соціальних цілей і пріоритетів. Податкова складова інституційного середовища України може стимулювати чи стримувати соціальний розвиток суспільства та потребує удосконалення у аспекті розвитку податкової системи (у даному контексті – у вузькому її значенні), як сукупності загальнодержавних та місцевих податків і зборів. При цьому внески до Пенсійного фонду України (ПКУ) та єдиний соціальний внесок (ЄСВ,) як обов'язкові платежі, у переліку податків та зборів ПКУ взагалі не зазначені. Винесення за межі податкової системи України цих важливих у соціальному аспекті внесків знижує дієвість інструментів державної фінансової політики соціального розвитку: їх адміністрування, послаблює інститут планування за їх надходженнями та потребує зростання витрат на ефективне функціонування інституту контролю за їх своєчасною та повною сплатою. Найбільш проблемним залишається ЄСВ та податок на доходи фізичних осіб (ПДФО), які у контексті забезпечення соціальної справедливості, соціальної орієнтації податкової системи, зміцнення довіри до уряду, зниження соціального розшарування, потребують опрацювання щодо можливості збільшення та диференціації ставок, на чому акцентують увагу українські вчені.

Орієнтація на західноєвропейські цінності та наближення податкової складової національного інституційного середовища має враховувати такі основні характеристики інститутів бюджетно-податкової політики у країнах з високорозвиненою ринковою економікою, інституціональне середовище яких формувалося еволюційно і в епоху постіндустріалізації характеризуються наступними якостями: податкова система є підконтрольною платникам податків; ухилення від сплати податків визнається злочином і суворо карається.

Актуальними проблемами, що перешкоджають формуванню і реалізації ефективної і дієвої державної фінансової політики соціального розвитку в Україні є високий рівень корупції, тіньової економіки, недостатня якість функціонування політичних інститутів, наявність інформаційної асиметрії. Ці явища є наслідком недосконалості інституційного середовища, існуванням неефективних інститутів, так званих інституційних пасток. Під інституційними пастками прийнято розуміти формування неефективних, але стабільних норм або інститутів. За формування інституційних пасток відповідальні ефекти координації, ефекти навчання, ефекти поєднання та культурної інерції. Найбільш розповсюдженими інституційними пастками в перехідних умовах до ринку вважалися зростання бартеру, неплатежі, тіньова економіка, корупція [4]. Останнє не втрачає своєї актуальності і сьогодні. Наслідки існування корупційної пастки негативно впливають

на розвиток суспільства, в соціальній сфері вони мають наслідком зростання соціальної нерівності, бідності, неспроможності влади вирішувати соціальні проблеми через так звані «відкати» на шкоду бюджетній сфері, посилення організованої злочинності, безкарність злочинів, дискредитація права в очах суспільства; втрата значимості морально-етичних норм, зростання диференціації доходів, соціальної напруги. Корупція є величезною інституційною пасткою, яка проектується і на організаційний механізм її протидії. Це слід враховувати під час розроблення системи заходів антикорупційної політики.

Серед вагомих дисфункцій інституційного середовища у аспекті їх впливу на формування і реалізацію державної фінансової політики соціального розвитку суспільства в Україні можна виділити боргову пастку та пастку «порочного кола бідності». Реформи, що проводяться в Україні, стратегічні документи, програми, заходи пов'язані також із удосконалення інституційного середовища, у тому числі з метою виходу із цих пасток. Однак, окремі з них все ще носять несистемний, послідовний, ситуативний характер. В Україні необхідним є розвиток інститутів, орієнтованих на соціальну сферу, подолання бідності, підтримання соціально незахищених верств населення, забезпечення високої якості життя, стимулювання розвитку інституту соціальної відповідальності. Важливим є подальше удосконалення інституту контролю, як державного, так і громадського.

Важливе значення у досягненні результативності та посиленні дієвості державної фінансової політики, зниженні корупційної складової національного інституційного середовища відіграє доступність інформації щодо чинної системи і структури правил, прозорості у сфері публічних фінансів, раціональності та обґрунтованості використання бюджетних коштів в інтересах суспільства, а не окремих груп. Важливим у цьому аспекті є досягнення більш високого рівня довіри у суспільстві до дій влади. В Україні реалізація принципу підвищення прозорості використання бюджетних коштів здійснюється на основі оприлюднення інформації про використання публічних коштів. Реалізація концепції «Прозорий бюджет» здійснюється завдяки роботі інформаційного порталу у мережі Інтернет E-Data. Цей відкритий для суспільства ресурс працює з кінця 2015 р. з метою задоволення права громадськості на доступність інформації про державні фінанси для суспільних потреб. Здійснено перехід системи державних закупівель в Україні від тривалих процедур з великою кількістю паперових узгоджень та дозволів до електронної системи державних закупівель на основі цифрової онлайн-платформи ProZorro, що сприяло підвищенню прозорості операцій та зниженню їх корупційної складової. Розвиток цифрових технологій також змінює систему відносин між фіскальною службою та платниками податків, зокрема, в Україні відкрито електронні сервіси (зокрема, електронний кабінет платника) і ці процеси розширюються. Важливим стало е-декларування доходів чиновників. Водночас, доцільно розповсюдити цю практику на всіх платників податків, що насамперед сприятиме підвищенню їх відповідальності за виконання обов'язку зі сплати податку на доходи громадян та підвищенню результативності фінансового контролю за повнотою сплати цього податку до бюджету. При цьому втілення ідеї загального декларування потребує врахування теорії поведінкових фінансів, узагальнення нагромадженого вітчизняного досвіду, критичного осмислення можливостей застосування світових практик тощо. Таким чином, діджиталізація державних виплат, е-декларування та інші новації дозволяють поліпшити урядову та бюджетну прозорість, дозволяючи громадянам легко отримувати інформацію про державні доходи та витрати, побудувати систему надання цифрових публічних послуг на основі принципів відкритих стандартів, спрямованих на зниження рівня посадових зловживань та корупції, і сприяють удосконаленню інституційного середовища в Україні.

Розвиток сучасного інституційного середовища, тобто умов формування і реалізації державної фінансової політики, відбувається під впливом стрімкого розвитку інформаційного суспільства, електронної культури, особливо з кінця ХХ ст. Зросла швидкість обміну інформацією, збільшився загальний інформаційний потенціал економіки. Новий феномен значно впливає на розвиток економічної науки та посилює вимоги до розробки державної фінансової політики.

Узагальнення теоретичних напрацювань вчених-інституціоналістів, дозволяє виокремити наступні можливі шляхи вдосконалення інституціонального середовища: трансплантація інститутів, інституційна модернізація з використанням методів інституційного планування, інституційного моделювання, інституційного проектування та інші.

Основні напрями модернізації інституційного середовища на сучасному етапі та на перспективу мають передбачати виокремлення та узагальнення інституціональних складових макроекономічного рівня, що надасть можливість виявляти найбільш проблемні напрями інституційних перетворень і формувати підходи до їх усунення. Водночас, неформальній складовій

інституційного середовища не приділяється належної уваги. Неформальні інститути в силу своєї специфіки рідко є об'єктом аналізу і практично не розглядаються в контексті інституційного проектування, що з одного боку є наслідком їх ключових особливостей – спонтанний характер їх появи і розвитку і, як наслідок, обмежені можливості їх свідомого цілеспрямованого проектування.

Важливим для розвитку інституційного середовища є становлення в Україні інституту соціальної відповідальності. Цей інститут дозволяє скласти з органів влади частину обов'язків в сфері соціальної політики, переклавши ці зобов'язання на індивідів, некомерційні організації або бізнес. Законодавчі ініціативи та створення, в цілому, сприятливого інституційного середовища для розвитку соціально-економічної системи не буде супроводжуватися додатковими витратами, так як не потребує додаткового фінансування органів примусу для забезпечення функціонування даного інституту.

Слід враховувати, інститут має ядро (головні правила, процедури, рутини) і периферію (інфраструктура правил допоміжного призначення), які тісно взаємопов'язані. Якщо трансформація відбувається по ядру, це відображає зміну змісту/теоретичної моделі державної фінансової політики, якщо по периферії – то відбуваються зміни у організаційній структурі, фінансовому (бюджетному, податковому) менеджменті, що дозволяє практично удосконалювати процес реалізації фінансової політики. Ядро і периферія виконують різні функції, водночас їх дисфункція (невідповідність, розбалансованість) також визначає ефективність/зрілість/якість/неефективність державної фінансової політики, її дієвість.

Правила-інститути задають мотив та модель поведінки агентів (суб'єктів фінансових відносин) і впливають на результативність державної фінансової політики. Загальна характеристика інституту, як правила, дозволяє визначити його стан – якісні і кількісні характеристики.

Урядові рішення щодо формування і оновлення інституційного середовища (інституційної інфраструктури), за твердженням М. Алле, сприятимуть злагодженій роботі всіх ланок загальноекономічного механізму лише у тому випадку, якщо будуть інтегрованими в єдину планову програму. Тобто метою такої програми (плану) є узгодження заходів/рішень між собою і «вплетення» їх у контекст загальнонаціональної стратегії соціально-економічного розвитку. Виступаючи за інституційне планування, М. Алле стверджує, що користь плану і в тому, що «...він надзвичайно чітко свідчить про повну неможливість реалізації різноманітних варіантів економічної політики, які пропонуються демагогами» [25, с. 136], що є надзвичайно актуальним для України. Так, формування чергових короткострокових програм соціального спрямування часто збігається з виборчими кампаніями і має на меті стимулювання позитивного настрою виборців щодо чинної влади. При цьому, як правило, в список соціальних завдань першочергової важливості потрапляють поточні соціальні проблеми, результати яких мають відбитися на інтересах більшості виборців. Також декларативність, неконкретність і вибірковість подачі інформації створюють у населення хибні уявлення про головні загрози суспільству – особисто кожному індивіду і всій країні як єдиному організму, а також породжують нерозуміння того, що кожен громадянин-виборець, може самостійно зробити для вирішення важливих для себе соціальних проблем.

Історія розвитку українського суспільства за роки незалежності свідчить, що досить часто популістські рішення приводили до глибоких дисбалансів між соціальними зобов'язаннями і фінансовим потенціалом держави, можливостями їх виконання за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, які не подолані і нині.

Удосконалення національного інституційного середовища має передбачати його поступову адаптацію у аспекті досягнення кількісних та якісних характеристик, впровадження європейських норм і стандартів надання соціальних послуг, рівня якості життя населення до європейського інституційного середовища. Цьому сприятимуть системні реформи, які розгорнулися в Україні. Важливим аспектом інституційних змін, який необхідно враховувати при формуванні та реалізації моделі державної фінансової політики, є взаємопов'язаність інститутів. Тобто врахування того, що інститути не розвиваються ізольовано один від одного, їх тісне переплетення і взаємозв'язки створюють єдину інституційну систему/середовище, вони розвиваються як елементи цієї інституційної системи і конкурують набором/пакетом взаємопов'язаних інститутів [31, с. 24]. Таким чином, інститут державної фінансової політики соціального розвитку має формувати єдиний «пакет інститутів» фінансового (бюджетного, податкового, монетарного, інвестиційного тощо) простору і соціального простору, тісно пов'язаних з національним інституційним середовищем. Будь-яка зміна одного з інститутів без урахування таких зв'язків в інституційній системі призведе до порушення інших, тому пряме запозичення окремих, ізольованих норм із західної економіки не завжди є ефективним. Запозичений із звичного середовища інститут може не прижитися та не принести

очікуваного ефекту. Даний аспект має враховуватися у випадку запозичення інститутів з іншого інституційного середовища при здійсненні інституційних змін, інституційному проектуванні та конструюванні [23].

Як зазначають дослідники, інституційне планування не вимагає використання складного аналітичного інструментарію, допускає можливість контролю діяльності планових органів з боку парламенту і громадськості в цілому [17], що, на нашу думку цілком відповідає сучасним вимогам щодо підвищення прозорості і гласності у формуванні і реалізації державної фінансової політики у розрізі її головних складових – бюджетної та грошово-кредитної.

Впродовж років трансформації українського суспільства інституційне середовище реалізації державної фінансової політики соціального розвитку формувалося і удосконалювалося на засадах реалізації моделі соціально орієнтованого суспільства, національних стратегічних документів та загальносвітового вектора сталого розвитку. Цей процес відбувався часто спонтанно, під тиском поточних проблем, стрибкоподібно і непослідовно у перші роки незалежності, однак поступово набував більш системного наповнення. Формування фінансових інститутів відбувалося всіма можливими методами, серед яких трансплантація, планування/моделювання/проектування та модернізації, що значною мірою відбивалося на якості інституційного середовища. Неформальна складова інституційного середовища поступово також трансформується, адже за роки незалежності змінилася поведінка населення, виросло молоде покоління, яке є вільним у своєму виборі, має послаблену залежність від «колії» радянського минулого з патерналістськими властивостями держави, порівняно зі старшим поколінням більшою мірою адаптоване до умов ринкового середовища.

Адаптація державної фінансової політики до нових умов та глобальних викликів, які суттєво впливають на внутрішньо-національні рішення, значною мірою пов'язана зі зміною інституційного середовища суспільства, тому будь-які зміни у державній фінансовій політиці держави мають враховувати стан інституційного середовища. Динаміка інституційних змін визначається початковим станом і якістю інститутів, швидкістю (частотою) їх змін, реакцією суб'єктів фінансових відносин (агентів). Тому у сучасних умовах усе більшого значення має надаватися якісним властивостям інститутів, які мають вагомий вплив на соціальний розвиток суспільства.

Державна фінансова політика має створювати інституційні умови функціонування фінансової моделі у суспільстві, що ґрунтується на правилах, нормах, організаційних структурах, які у сукупності призначені цілеспрямовано формувати механізм активного впливу на економічне зростання, як підґрунтя соціального розвитку, спрямовувати розвиток суспільства у необхідному напрямі і на цій основі сприяти підвищенню якості життя населення. Впровадження відповідних єдиних правил, норм, стандартів у галузь фінансів, в організацію фінансових взаємозв'язків у суспільстві необхідна умова проведення ефективної та відповідальної державної фінансової політики, злагодженого функціонування її фінансового механізму. Важливим є дотримання встановлених правил суб'єктами економіки, що втілюється у фінансовій дисципліні та дозволяє проводити єдину політику у сфері фінансів, захистити економічні інтереси суспільства.

Висновки. Таким чином, для реалізації дієвої державної фінансової політики соціального розвитку має бути сформоване якісне інституційне середовище. Інструменти державної фінансової політики здатні впливати на поведінку суб'єктів економіки, змінюватися у залежності від потреб, тобто формувати інституційне середовище, водночас, зворотній процес також має місце.

Враховуючи євроінтеграційні прагнення України, має відбуватися наближення якості інститутів до середньоєвропейських, при допустимому рівні фіскального навантаження на суб'єктів економічних відносин. В умовах кризи якість інституційного середовища сприятиме посиленню інституційної спроможності уряду у аспекті узгодження процесів макрофінансової стабілізації та фінансування соціальних пріоритетів.

Розвиток інституційного середовища потребує відповіді на ряд запитань, зокрема, щодо механізмів його змін. Модернізація, трансплантація чи проектування – обрані механізми визначатимуть характер інституційних змін та трансакційні витрати на їх впровадження і дотримання.

Важливим є питання реалізації узгодженого адаптивного інструментарію бюджетної та грошово-кредитної політики у процесі реалізації соціальної функції держави з урахуванням існуючих і прогнозних соціальних потреб та розвитку фінансової системи країни й інституційного середовища, що є перспективою подальших досліджень.

Література

1. Уильямсон О. Экономические институты капитализма. СПб. : Лениздат, 1996. С. 38.
2. Davis L., North D. Institutional Change and American Economic Growth. Cambridge : Cambridge Press, 1971. 382 с.
3. Fatas A., Mihov I. Policy volatility, institutions, and economic growth. *Review of Economics and Statistics*. 2013. № 95 (2). P. 362–376.
4. Полтерович В. М. Институциональные ловушки и экономические реформы. М. : ЦЭМИ РАН и РЭШ, 1999. 37 с.
5. Нуреев Р. М., Латов Ю. В. Институциональная теория экономической истории, которую предстоит создать: история как конкуренция институтов. *Наукові праці ДонНТУ. Економіка*. 2005. Вип. 89-1. С. 24–28.
6. Сухарев О. С. Институциональное планирование, траектории институционального развития и трансакционные издержки. *Журнал институциональных исследований*. 2012. Т. 4, № 3. – С. 95.
7. Асемоглу Д., Робинсон Дж. Политика или экономика? Ловушки стандартных решений. *Вопросы экономики*. 2013. № 12. С. 4–15.
8. Асемоглу Д., Джонсон С., Робинсон Дж. Институты как фундаментальная причина долгосрочного экономического роста. *Эковест*. 2006. Т. 5. № 1. С. 4–43.
9. Soskice D., Iversen T. Inequality and Redistribution: A Unified Approach to the Role of Economic and Political Institutions. *Revue économique*. 2011. Vol. 62, № 4. P. 629–650.
10. Мазаракі А., Волосович С. Домінанти інституційної модернізації фінансової системи України. *Вісн. Київ. нац. торг.-екон. ун-ту*. 2016. № 1. С. 5–23.
11. Чугунов І. Я., Макогон В. Д. Бюджетно-податкова політика в умовах інституційних перетворень. *Вісник КНТЕУ*. 2014. № 4. С. 79–91.
12. Лисяк Л. В. Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку: інституційний аспект. *Економічний вісник університету: Зб. наук. праць*. 2016. Вип. 27/1. С. 595–601.
13. Макогон В. Д. Бюджетна стратегія держави : монографія. К. : Київ.нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 364 с.
14. Леоненко П. М., Кузькін Є. Ю., Юхименко Я. В. Інституціональне середовище бюджетної системи. *Фінанси України*. 2018. № 5. С. 110–124.
15. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки / Пер. з англ. К. : Основи, 2000. 198 с.
16. Кредісов В. Роль біхевіоральних чинників у побудові ринкової інституційної системи. *Економіка України*. 2003. № 12. С. 46–50.
17. Бродская И. А. Роль институциональной среды в обеспечении условий устойчивого развития. *Экономические науки*. 2018. № 6(163). С. 32–35.
18. Колесніченко І. М. Інституціональна економіка. Х. : ХНЕУ, 2008. 216 с.
19. Манцуров І. Г. Інституційне планування в системі державного регулювання економіки : монографія. К. : НДЕІ, 2011. 655 с.
20. Дерябина М. Институциональные аспекты постсоциалистического переходного периода. *Вопросы экономики*. 2003. № 2. С. 108–124.
21. Макогон В. Д. Бюджетна архітектура як інструмент регулювання соціально-економічного розвитку суспільства. *Проблеми економіки*. 2012. № 4. С. 73–77.
22. Шевчук Ж. А., Федорчук Н. В. Проблеми розвитку інституціонального середовища в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 6(3). С. 141–144.
23. Лисяк Л. В. Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку України : монографія. К. : ДННУ АФУ, 2009. 600 с.
24. Чухно А. А., Леоненко П. М., Юхименко П. І. Інституціонально-інформаційна економіка : підручник / за ред. акад. НАН України А. А. Чухна. К. : Знання, 2010. 687 с.
25. Алле М. Условия эффективности в экономике. Перевод с фр. М., 1998. С. 40–44.
26. Бланкарт Ш. Державні фінанси в умовах демократії: Вступ до фінансової науки. За наук. ред. В. М. Федосова. К. : Либідь, 2000. 486 с.
27. Фінансово-монетарні важелі економічного розвитку : у 3 т. / за ред. чл.-кор. НАН України А. І. Даниленка. Т. 1. Фінансова політика та податково-бюджетні важелі її реалізації. К. : Фенікс, 2008. 468 с.

28. Шаванс Б. Типы и уровни правил в организациях, институтах и системах. *Вопросы экономики*. 2003. № 6. С. 4–21.
29. Макогон В. Д. Институційний підхід до формування та реалізації бюджетної політики. *Економічний вісник університету*. 2016. Вип. 30(1). С. 196–202.
30. Канкулова М. И. Инструментарий государственного финансового планирования и прогнозирования. *Экономические науки*. 2016. № 138. С. 102–107.
31. Институциональные проблемы эффективного государства: монография / Под ред. В. В. Дементьева, Р. М. Нуреева. Донецк : ГВУЗ «ДонНТУ», 2012. 372 с.

References

1. Uyliamson, O. (1996). *Economic institutions of capitalism* [“Jekonomicheskie instituty kapitalizma”]. SPb.: Lenydzdat. P. 38.
2. Davis, L. And North, D. (1971). *Institutional Change and American Economic Growth*. Cembridge: Cembridge Press.
3. Fatas, A. And Mihov, I. (2013). Policy volatility, institutions, and economic growth. *Review of Economics and Statistics*, 95(2), pp. 362–376.
4. Polterovych, V. M. (1999). *Institutional traps and economic reforms* [“Institucional'nye lovushki i jekonomicheskie reformy”]. M.: CJeMI RAN i RJeSh.
5. Nureev, R. M. and Latov, Yu. V. (2005). Institutional Theory of Economic History to Be Created: History as a Competition of Institutions [“Institucional'naja teorija jekonomicheskoy istorii, kotoruju predstoit sozdat': istorija kak konkurencija institutov”]. *Naukovi pratsi DonNTU. Ekonomika*, 89-1, pp. 24-28.
6. Sukharev, O. S. (2012). Institutional planning, institutional development trajectories and transaction costs [“Institucional'noe planirovanie, traektorii institucional'nogo razvitija i transakcionnye izderzhki”]. *Zhurnal institucional'nyh issledovanij*, T. 4, 3, p. 95.
7. Asemohlu, D. and Robynson, Dzh. (2013). Politics or economics? Pitfalls of standard solutions [“Politika ili jekonomika? Lovushki standartnih reshenij”]. *Voprosy jekonomiki*, 12, pp. 4-15.
8. Asemohlu, D., Dzhonson, S. and Robynson, Dzh. (2006). Institutions as the fundamental cause of long-term economic growth [“Instituty kak fundamental'naja prichina dolgosrochnogo jekonomicheskogo rosta”]. *Jekovest*, T. 5, 1, pp. 4–43.
9. Soskice, D. and Iversen, T. (2011). Inequality and Redistribution: A Unified Approach to the Role of Economic and Political Institutions. *Revue économique*, 62(4), pp. 629–650.
10. Mazaraki, A. and Volosovych, C. (2016). The domains of institutional modernization of Ukraine's financial system [“Dominantny` insty`tucijnoyi modernizaciji finansovoyi sy`stemy` Ukrayiny”]. *Visn. Kyiv. nats. torh.-ekon. un-tu*, 1, pp. 5–23.
11. Chuhunov, I. Ya. And Makohon, V. D. (2014). Budget and tax policy in the context of institutional reforms [“Biudzhethno-podatkovaja polityka v umovakh instytutsiinykh peretvoren”]. *Visnyk KNTEU*, 4, pp. 79–91.
12. Lysiak, L.V. (2016). Budget policy in the system of state regulation of socio-economic development: the institutional aspect [“Biudzhethna polityka u systemi derzhavnoho rehuliuвання sotsialno-ekonomichnoho rozvytku: instytutsiinyi aspekt”]. *Ekonomichniy visnyk universytetu: Zb. nauk. prats*, 27/1, pp. 595–601.
13. Makohon, V. D. (2018). *Budget State Strategy: Monograph* [“Biudzhethna stratehiia derzhavy: monohrafiia”]. K.: Kyiv.nats. torh.-ekon. un-t.
14. Leonenko, P. M., Kuzkin, Ye. Yu. And Yukhymenko, Ya. V. (2018). The institutional environment of the budgetary system [“Instytutsionalne seredovyshe biudzhethnoi systemy”]. *Finansy Ukrainy*, 5, pp. 110–124.
15. Nort, D. (2000). *Institutions, institutional change and functioning of the economy* [“Instytutsii, instytutsiina zmina ta funktsionuvannia ekonomiky”] / Per. z anhl. K.: Osnovy.
16. Kredisov, V. (2003). The role of behavioral factors in building a market institutional system [“Rol bikheioralnykh chynnykiv u pobudovi rynkovoї instytutsiinoї systemy”]. *Ekonomika Ukrainy*, 12, pp. 46–50.
17. Brodskaia, Y. A. (2018). The role of the institutional environment in ensuring the channel of sustainable development [“Rol' institucional'noj sredey v obespechenii uslovij ustojchivogo razvitija”]. *Jekonomicheskie nauki*, 6(163), pp. 32–35.
18. Kolesnichenko, I. M. (2008). *Institutional Economics* [“Instytutsionalna ekonomika”]. Kh. : KhNEU.

19. Mantsurov, I. H. (2011). *Institutional planning in the system of state regulation of the economy: a monograph* [“Instytutsiine planuvannia v systemi derzhavnoho rehulivannia ekonomiky : monohrafiia”]. K.: NDEI.
20. Deriabyina, M. (2003). Institutional aspects of the post-socialist transition period [“Institucional'nye aspekty postsocialisticheskogo perehodnogo perioda”]. *Voprosy jekonomiki*, 2, pp. 108–124.
21. Makohon, V. D. (2012). Budget Architecture as an instrument for regulating socio-economic development of society [“Biudzhetna arkhitektonika yak instrument rehulivannia sotsialno-ekonomichnoho rozvytku suspilstva”]. *Problemy ekonomiky*, 4, pp.73–77.
22. Shevchuk, Zh. A. and Fedorchuk, N. V. (2016). Problems of the development of the institutional environment in Ukraine [“Problemy rozvytku instytutsionalnoho seredovyscha v Ukraini”]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*, 6(3), pp. 141–144.
23. Lysiak, L. V. (2009). *Budget policy in the system of state regulation of socio-economic development of Ukraine: monograph* [“Biudzhetna polityka u systemi derzhavnoho rehulivannia sotsialno-ekonomichnoho rozvytku Ukrainy : monohrafiia”]. K.: DNNU AFU.
24. Chukhno, A. A., Leonenko, P. M. and Yukhymenko, P. (2010). Institutional-informational economy: a textbook [“Instytutsionalno-informatsiina ekonomika : pidruchnyk”]. K.: Znannia.
25. Alle, M. (1998). *Conditions of efficiency in the economy* [“Uslovija jeffektivnosti v jekonomike”]. M., pp. 40–44.
26. Blankart, Sh. (2000). *Public Finances in a Democracy: Introduction to Financial Science* [“Derzhavni finansy v umovakh demokratii: Vstup do finansovoi nauky”]. K.: Lybid.
27. *Financial and monetary instruments of economic development: 3 t. (2008)* [“Finansovo-monetarni vazheli ekonomichnoho rozvytku: u 3 t. ”]. T. 1. *Financial policy and fiscal levers of its implementation* [“Finansova polityka ta podatkovno-biudzhetni vazheliy i ih realizatsii”]. K.: Feniks.
28. Shavans, B. (2003) Types and levels of rules in organizations, institutions and systems [“Typy i urovni pravil v organizacijah, institutah i sistemah”]. *Voprosy jekonomiki*, 6, pp. 4–21.
29. Makohon, V. D. (2016). Institutional Approach to the Formation and Implementation of Budget Policy [“Instytutsiinyi pidkhid do formuvannia ta realizatsii biudzhetnoi polityky”]. *Ekonomichnyi visnyk universytetu*, 30(1), pp. 196–202.
30. Kankulova, M. Y. (2016). State financial planning and forecasting tools [“Instrumentarij gosudarstvennogo finansovogo planirovanija i prognozirovanija”]. *Jekonomicheskie nauki*, 138, pp. 102–107.
31. *Institutional problems of an effective state: a monograph* [“Institucional'nye problemy jeffektivnogo gosudarstva: monografija”]. (2012). / Pod red. V. V. Dementeva, R. M. Nureeva. Donetsk: HVUZ «DonNTU».

Стаття надійшла до редакції 25.11.2018.